

OCENE IN POROČILA

Mednarodni znanstveni simpozij *Govor in prostor*

Ljubljana, Akademija za gledališče, radio, film in televizijo,

23. in 24. septembra 2021

Akademija za gledališče, radio, film in televizijo Univerze v Ljubljani (AGRFT) je razpravljanje o govoru v najširšem smislu besede pripravila petič. Novo, tretje tisočletje se je začelo s kolokvijema o umetniškem govoru (gl. zbornika *Kolokvij o umetniškem govoru*, 2000, in *Kolokvij o umetniškem govoru 2*, 2006), sledili so trije simpoziji: leta 2013 mednarodni simpozij o umetniškem govoru (gl. monografijo *Govor med znanostjo in umetnostjo*), leta 2019 mednarodni znanstveni simpozij o poučevanju govora (gl. monografijo *Govor v pedagoški praksi*), leta 2021 pa mednarodni znanstveni simpozij o govoru in prostoru (monografija je v pripravi). Če je bil kolokvij leta 2006 organiziran ob praznovanju 60-letnice AGRFT, pa je bil simpozij *Govor in prostor* del še večjega in pomembnejšega dogodka: vodstvo simpozija ga je pripravilo ob odprtju novih prostorov AGRFT na Aškerčevi ulici 5. AGRFT naj bi zdaj postal kulturni center ljubljanske univerze, zato lahko ob vzpostavitvi časovne kontinuitete omenjenih simpozijev in po rešitvi večdesetletne prostorske stiske postane tudi središče teoretičnih razmislekov o najrazličnejših teatroloških, filmoloških in sodobnomedijskih vprašanjih, kar je bila (ob splošnem poudarjanju praktičnih izobraževanj) želja snovalcev prvih študijskih programov akademije.

Zgodovinski dogodek je pospremil kulturni program, o katerem je govor v nadaljevanju, na tem mestu pa omenimo zgolj še to, da sta simpozij že tretjič skupaj vodili Katarina Podbevšek in Nina Žavbi. Uvodoma omenjena kolokvija je Katarina Podbevšek pripravila skupaj s Tomažem Gubenškom, torej lahko njeno vlogo razumemo kot garancijo za vzpostavljanje tako časovne neprekinjenosti kot tudi vsebinske povezanosti oziroma raznovrstnosti teh srečanj. Tokrat sta vodji k sodelovanju povabili 25 avtorjev, ki so v šestih sklopih predstavili 23 prispevkov. Med povabljenimi so bili strokovnjaki iz teorije in prakse: med prvimi je bilo več visokošolskih učiteljev z različnih področij, ki so vpeti tudi v praktično delo (od humanističnih in umetnostnih do naravoslovnih ved), med drugimi pa smo poleg strokovnjakom s področja dramske igre, gledališkega lektoriranja, dramskega prevajanja in dramaturgije lahko prisluhnili tudi strokovnjakom s področja stripovske umetnosti, novinarstva, jezikoslovja, umetnostne zgodovine, računalništva in nevrologije.

Po nagovoru dekana Tomaža Gubenška in pozdravu vodij simpozija smo spremljali krajši kulturni dogodek, sicer magistrsko produkcijo *Kajuh – dokumentarni literarni kamišibaj o Karlu Destovniku* Vanje Ive Kretič, ki je na

dokumentarno-literaren in presunljiv interpretativen način predstavila pesnika in narodnega heroja. Sledila je predstavitev prispevkov prvega sklopa, katerega tema je bila prostor in govor v umetnosti. Ana Bogataj je predstavila različne možnosti oblikovanja govornih izrazil v likovnem prostoru stripa, in sicer od klasičnega zapisa v govornem oblačku do oblikovanja govora v specifični vizualni podobi. Živa Čebulj se je ob seriji *Primeri inšpektorja Vrenka* osredinila na odzive strokovne in laične javnosti na govorno podobo serije ter ob izbranem primeru razmišljala o (ne)uresničljivosti pokrajinskega barvanja govorice. Že omenjena Vanja Iva Kretič je ob predstavitvi kamišibaja poudarila pomen izrabe prozodičnih izrazil, ki pomenljivo dopolnjujejo vzdušje, predstavljeno na slikah, ob praksi izvajanja kamišibaja po spletu v koronačasu pa poudarila, da sta temeljni cilj in smisel kamišibaja skupno čutenje kamišibajkarja in gledalca. Polona Petek je govorila o primerih sodobnega slovenskega filma, v katerih je vse manj dialoga, in razmišljala o tem, ali minimaliziranje dialoga zagotavlja uspešnost slovenskega filma v tujini. Čeprav so bile v tem sklopu predstavljene različne zvrsti, pa je vsem prispevkom skupno osredotočanje na pomembnost in oblikovanje govora kot temeljnega igralskega izrazila. V razpravi je največ pozornosti pritegnilo prav oblikovanje govora v seriji in filmu, kar dokazuje, da govor v umetnosti še vedno intrigira tako ustvarjalce kot naslovnike.

Drugi sklop je bil tematsko dvodelen: povezava med prostorom in govorom je bila predstavljena z naravoslovno-tehničnega in igralsko-izkustvenega vidika. Blaž Koritnik je pojasnil vlogo

sodobne nevroznanosti pri raziskovanju možganskih govornih omrežij s pomočjo funkcijskega slikanja možganov ter s primeri ponazoril, kako se tudi stroji lahko pogovarjajo med seboj in kako lahko človeški možgani komunicirajo z računalniki. Simon Dobrišek je to tematiko dopolnil s predstavitvijo tehnologij umetne inteligence, ki pretvarjajo govor v besedilo in obratno, poustvarjajo psihofizična stanja govorcev in samodejno razpoznavajo govorce, pojasnil pa je tudi, da bi biometrična tehnologija v prihodnje lahko prepozna(va)la osebnost govorcev ter njegovo izobrazbo, družbenoekonomski status in kraj rojstva. Kristijan Muck je z metodo introspekcije razmišljal o prostoru, v katerem se rodi govor in iz katerega nastaja ustvarjalnost, ki omogoča iskreno izjavljanje ter neposredni stik izvajalca in naslovnika, Katarina Stegnar pa o takšnem načinu oblikovanja govora v snovalnem oziroma dokumentarnem gledališču, s katerim bi lahko dosegli karseda želeni učinek na naslovnika. Svežo snov za razpravo sta prinesla predvsem prva dva prispevka, ki sta razprla pomensko polje razmišljanja o govoru in omogočila razpravo o uspešnem apliciranju teh strok na področje umetniškega govora, medtem ko sta druga dva prispevka tvorno dopolnila razmišljanje predhodnikov in razprla nove poglede v igralski ustvarjalni proces.

Tretji sklop je moderirala Alida Bevk, ob njej pa so svoje prispevke predstavile tudi tri strokovnjakinje iz tujine. Shannon Holmes je po Zoomu predstavila delo s študenti v koronačasu na primeru ustvarjanja ambientalne avtorske predstave na prostem ter izzive pri delu z glasom in svobodo izražanja v mrzli

kanadski preriji. Ellen Foyn Brunn, ki se nam je pridružila v živo, je ob metodi Fitzmaurice Voicework® raziskovala prostorsko dimenzijo glasu in ugotavljala, da se govorčev glas nahaja tako znotraj kot zunaj njega, kar lahko ponudi uvide transformativnih praks v umetnosti in v vsakdanjem življenju. Kot tretja je prav tako po Zoomu nastopila Catherine Fitzmaurice ter poudarila vlogo domišljije in vizualizacije ob učenju besedila za doseganje ustrezne glasovne prezece, kot soavtorica pa je njeno predstavitev osnovnih principov dopolnila Alida Bevk z opisom izkušnje metode Fitzmaurice Voicework® pri študentih dramske igre na AGRFT ter poudarila razliko med čustveno in prezentno uporabo glasu. V razpravi je več slušateljev želelo izvedeti, kako so v praksi videti postopki omenjene metode, česar pa na simpoziju ni bilo mogoče ustrezno predstaviti zaradi kompleksnosti teh postopkov in zaradi omejitev ob upoštevanju ukrepov za preprečitev širjenja novega koronavirusa. Za ustrezno predstavitev te metode bi najverjetneje potrebovali več časa oziroma bi bilo najučinkoviteje postopke doumeti s pomočjo izkustvene metode, zato bi lahko v prihodnje pripravili kakšno krajšo delavnico na to ali sorodno temo.

Prvi dan simpozija se je končal s četrtim sklopom na temo scenografskega jezika, oblikovanja odrskogovornega koncepta in govora pri predmetu dramske igre v spletnem okolju. Ana Kocijančič je na primerih izbranih uprizoritev predstavila sovisnost med scenografijo in odrskim govorom ter vpliv tega razmerja na pomensko raven uprizoritve. Martin Vrtačnik je prikazal oblikovanje odrskogovornega koncepta

ob upoštevanju arhitekturne komponente (igralnega prostora), miselne komponente (s poudarkom na igralčevi duševnosti, umu in zavesti) ter geografske komponente (ob primerih izbranih uprizoritev Gledališča Koper). Branko Jordan pa je predstavil izkušnje o govoru pri poučevanju dramske igre po Zoomu in ob tem ugotavljal, da so izzivi pri tem povezani z umanjkanjem skupnega prostora dejanja in govorenja, se pa vzpostavlja nov, nefizični prostor s svojimi zakonitostmi, v katerem je treba najti načine za omogočanje umetniškega, živega, neposrednega govora. V razpravi se je debata razvnela glede (ne)zmožnosti institucionalizacije splošnega pogovornega jezika na Slovenskem, pri čemer so divergentna stališča zagovarjali jezikoslovci na eni in gledališki praktiki na drugi strani. Pokazalo se je, da je problem v težnji po nedvomno upravičenem eksaktnem pojmovanju pogovorne zvrsti posameznih jezikoslovcev in zavestni fluidnosti pojmovanja te zvrsti nekaterih gledališnikov, ki se ob vsakokratnem ustvarjalnem procesu na podlagi dneva besedila vedno znova in nenehno trudijo oblikovati odrski govor z različnimi glasoslovnimi, oblikoslovnimi, leksikalnimi in drugimi (tudi) (ne)jezikovnimi izbirami, ki pa je rezultat specifične izoblikovanosti jezikovnega čuta profesionalnih in angažiranih govorcev (predvsem igralcev, morda tudi drugih članov ustvarjalne ekipe). To so v razpravi o splošnem pogovornem jeziku, ki omogoča nepregledno množico jezikovnih izbir med zbornim in narečnim, potrdili tudi prisotni dramski igralci.

Ob koncu dneva smo si na Študijskem odru 3 na AGRFT ogledali produkcijo

drugega semestra študentov dramske igre in gledališke režije z naslovom *Stewardesa*, nastalo pod mentorstvom prof. Matjaža Zupančiča. Besedilo je sicer radijska igra Milana Jesiha, ki ga je ustvarjalna ekipa s poudarjanjem oksimoronov v besedilu na izviren in učinkovit način prestavila v gledališko uprizoritev, ki v središče postavlja igralca in njegovi temeljni igralski izrazili – telo in glas. Tako je uprizoritev gledalcu olajšala spremljanje izvirnih igralskih stvaritev najmlajše generacije in mu dopustila, da se je ob asketski scenografiji (le-to je sestavljalo zgolj nekaj stolov) velik del uprizoritve »zgodil« v gledalčevi zavesti. Prisostvovali smo tudi projektu *Poetika praznega prostora* Zavoda Sensorium (režiserka Barbara Pia Jenič). Konferansjejka nas je najprej vodila po večjem delu nove zgradbe in nam ob tem predstavljala zgodovino AGRFT, v osrednjem delu projekta pa smo se udeleženci s pomočjo senzorialnih tehnik prelevili v soustvarjalce projekta. Tako smo udeleženci simpozija dobili priložnost spoznati nove prostore AGRFT in jih tudi občutiti ter tako posledično vzpostaviti intimnejši odnos do novega prostora, ki si želi zaživeti s kulturo, ustvarjalnostjo, domišljijo, čustvi – človeškim izkustvom.

Drugi dan simpozija se je začel s petim sklopom in predstavitvijo prispevka Tomaža Grušovnika z aktualnim vprašanjem: zakaj se teoretik zarote in znanstvenik o določeni temi ne moreta sporazumeti. Grušovnik je razloge iskal v neuspešnih strategijah izkoreninjanja teorij zarot, pri tem pa kot razlog za to navedel kompleksnost vzgoje uspešnega komuniciranja. Jakob Ribič je razmišljal o teatraliki fašistične politike in sklepal, da fašisti prav s spektaklom

novačijo množice, ki svoje interese ob spremljanju različnih političnih praznovanj, zbiranj, javnih nastopov in govorov zamenjajo za interese fašistov. Sara Horžen je ob porastu populizma predstavila primere govornega sproščanja v javnem diskurzu na primerih govora politika, voditelja informativnih oddaj in umetnika. Nina Žavbi je govorila o pomenu prostora gledališke uprizoritve pred epidemijo covida-19 in v koronačasu ter pojasnila vpliv spreminjenega fizičnega in mentalnega prostora na gledališko uprizoritev, posledično pa tudi na odrski govor in njegovo recepcijo. Tomaž Toporišič je (ob odsotnosti soavtorice prispevka Eve Pori) prikazal vzpostavljanje dinamičnega fonično-prostorskega modela v uprizoritvenih umetnostih v drugi polovici 20. stoletja, njegovo dekonstrukcijo ter vzpostavitev nove vidno-slušne izkustvene perspektive prostora, pri tem pa poudaril neločljivo povezavo med glasom, telesom in prostorom kot bistveno govorico gledališča.

V zadnjem, šestem sklopu je Tina Mahkota na primeru prevajanja drame *The Playboy of the Western World* Johna M. Syngea predstavila problematiko prevajanja nemimetičnega in neverističnega govora iz kmečkega okolja ter svoje prevajalske izbire primerjala s prevodom Cirila Kosmača in Vesne Jurca. Nataša Jakop je ob številnih primerih prikazala rabo in funkcijo frazeoloških enot, ki tematizirajo govor oziroma prostor, z lingvokulturološkim pristopom pa potrdila obstoj kulturnih vrednot in mentalitete slovenske jezikovne skupnosti v izbranih frazeoloških enotah. Matejka Grgič je ob primeru slovenščine v Italiji opozorila na nezadostnost poudarjanja zgolj simbolične vrednosti

manjšinskega jezika v javni rabi in opozorila tudi na pomen njegove funkcionalne vrednosti v jezikovnem načrtovanju. Maja Đukanović pa je po Zoomu predstavila razvoj statusa slovenščine v Srbiji ter specifične pouka sorodnih jezikov (slovenščine in srbsčine), zlasti na ravni fonetike, fonologije, morfologije in leksike ter medjezikovnih homonimov na najvišjih stopnjah učenja jezikov. Zadnja razprava je bila tematsko podobna kot razprava ob koncu četrtega sklopa, saj je večino slušateljev zanimalo prevajanje pogovorne zvrsti za gledališče, zato se je na neki način že oblikovala morebitna tema naslednjega simpozija, ki bi lahko obravnaval govor in prevajanje za gledališče.

Na koncu želimo še na kratko povzeti namen in vsebino vseh do zdaj organiziranih razpravljanj o govoru na AGRFT, ki ob prisotnosti povabljenih razpravljavcev in tudi zainteresirane javnosti (ta aktivno sodeluje v razpravah teh srečanj in s tem potrjuje relevantnost in odmevnost simpozijev) utrjujejo aksiom, da je govor temeljno človekovo oziroma človeško izrazilo. Ob kolokvijih leta 2000 in 2006 so različni teoretiki in praktiki razpravljali zlasti o igralskem govoru, simpozij leta 2013 je s poudarjanjem hibridizacije umetnosti in interdisciplinarnega raziskovanja govora z vsebinskega vidika v razpravljanje vključil že več strokovnjakov z različnih področij, medtem ko zadnja simpozija, ki ju je AGRFT pripravil leta 2019 in 2021, kažeta vsaj tri razvojne usmeritve teh srečanj: 1) preobrazbo kolokvijskih razpravljanj v simpozije, ki so postali ne le mednarodni, ampak tudi znanstveni; 2) zamejitev razpravljanja na določeno temo, tj. od splošnega razpravljanja o

igralskem govoru k izbrani, specifični temi; 3) morebitno bienalno organiziranost simpozijev (za primerjavo: *Istraživanja govora* v Zagrebu je trienalna prireditev). Če se na prvi pogled zlasti prvi dve točki zdita kot del samoumevnega evolucijskega procesa, pa se lahko pomisleki pojavijo zlasti ob tretji točki, a neupravičeno. Zadnji simpozij namreč dokazuje, da se za nadaljnjo tematsko raznovrstnost simpozijev in število relevantnih razpravljavcev o govoru ni bati – sploh ob upoštevanju dejstva, da je govor človeku imanenten oziroma da je govor z ontološkega vidika človeku lasten način izražanja ter zato nenehen vir preizpraševanj in revidiranja različnih misli in konceptov. Poleg tega je treba omeniti, da se z govorom ne ukvarjajo le že davno utemeljene discipline, kot so jezikoslovje, filozofija, psihologija, družbene vede in podobno, pač pa tudi tiste, ki so se oblikovale ob razvoju novih tehnologij in razmahu interdisciplinarnosti, torej tudi umetna inteligenca in nevroznanost – skratka discipline, ki jih povezuje krovni pojem kognitivna znanost. Ob tem velja poudariti znano dejstvo, da se je po osamosvojitvi Slovenije in ob pojavu novih govornih medijev zlasti v tretjem tisočletju povečalo število raziskav govora, posledično najverjetneje tudi število strokovnjakov, ki se ukvarjajo z govorom. Tudi to je lahko spodbuda za bienalno organiziranost simpozijev v prihodnje, obenem pa se zdi, da je prav zavestno uvrščanje različnih disciplin kognitivne znanosti v zadnji simpozij upravičilo aktualnost simpozija in načrtno njegovo prihodnjo programsko usmerjenost.

Martin Vrtačnik
Mestno gledališče ljubljansko